

Використання творчого потенціалу мистецтва саїнківських витинанок у підготовці майбутніх вчителів технологій

Анотація. У тезах розкрито сутність творчого потенціалу традиційного українського мистецтва витинанки для етнічного самозбереження української нації; проаналізовано основні принципи, елементи та символи традиційних витинанок села Саїнки; охарактеризовано сутність символічних образів композиційних рішень витинанок села Саїнки.

Ключові слова: творчий потенціал, мистецтво витинанки, декоративно-ужиткове мистецтво, освітній процес, національна культура, етнічне самозбереження.

Abstract. The theses reveal the essence of the creative potential of the traditional Ukrainian art of vytynanki for the ethnic self-preservation of the Ukrainian nation; analyze the basic principles, elements and symbols of traditional vytynanki of the village of Sainky; characterize the essence of symbolic images of compositional solutions of vytynanki of the village of Sainky.

Keywords: creative potential, the art of carving, decorative and applied arts, educational process, national culture, ethnic self-preservation.

Одним з визначальних шляхів нашого етнічного самозбереження є звернення до скарбниці національних творів декоративно-ужиткового мистецтва, які містять в собі творчий потенціал. Використання творчого потенціалу різних видів декоративно-ужиткового мистецтва в освітньому процесі дозволяє відтворювати українську народну культуру, збагачує духовність сучасної молоді і кожної окремої особистості.

У своїх попередніх дослідженнях ми розглядали творчий потенціал таких видів декоративно-ужиткового мистецтва, як вишивка, писанкарство, гончарство для формування та розвитку людських цінностей особистості. [1; 2; 3]

Національно зорієнтованими, творчо збагаченими, художньо активними стають майбутні вчителі технологій під час вивчення мистецтва витинанки села Саїнки що на Вінниччині. У селі Саїнці Могілів-Подільського району Вінницької області з'явилося унікальне витинанкове дерево. Його створили родини Салюків, Кушнірів та інших майстрів. За глибиною прадавніх традицій своїх витинанок вони можуть конкурувати лише з майстрами зі Слобідки-Ріхтівської Кам'янець-Подільського району, що підтверджує збереження давнього подільського мистецтва.

Що ж особливого в саїнських витинанках? По-перше, вони повністю класично відзначені цим мистецтвом, розвиваючись незалежно від розпису, вишивки, гаптування та інших видів декоративно-ужиткового мистецтва. На жаль, сучасні майстри витинанки часто змішують із витинанкою перелічені вище види мистецтва, що робить витинанку вторинною. Важливою рисою традиційної, справжньої витинанки є її створення без попереднього нанесення малюнка майбутньої композиції олівцем. Саме ця важлива риса мистецтва витинанки робить художні твори природними.

Саїнські майстри в своїх творах за основу використовують традиційні подільські мотиви, поєднують їх із невимушеним виконанням, де в основі лежить лаконічна краса. Це ставить витончені витинанки на один рівень із відомими зразками подільської вишивки, килимарства та кераміки. В масштабах України роботи О. Салюка та Н. Кушнір вирізняються навіть на фоні творчості майстрів

Києва, Петриківки та Західної України. Багато витинкарів у своїх творах поєднують сюжети з вишивальних, живописних, графічних чи гаптувальних композицій, що надає їхнім творам декоративного характеру. Однак у таких роботах втрачається глибока традиційна символіка, яка течією тисячоліть слугувала нашим предкам не лише естетичним елементом, а й оберегом [4].

Символічний ряд у витинанках саїнських майстрів досить стриманий, але наповнений глибоким змістом. У якості основних символів є зображення дерев, квітів, птахів, Сонця, людей та богів.

Центральне місце у символічній мові багатьох народів світу є символ дерева життя. В українській культурі цей символ присутній майже в усіх видах декоративно-ужиткового мистецтва, виспівується в колядках, де йому відводиться особлива роль у творенні світу, наповнює символізмом важливі справи богів і людей.

Дерево дарувало життя людям, птахам, а також тваринам. У широкому сенсі під деревом розуміється вся рослинність.

Дерева мали сакральне значення, їм поклонялися, і кожне з них символізувало щось особливе: верба вважалася прадеревом: липа – уособлювала матір і воду, дуб символізував Перуна, Сонце, силу та авторитет, береза уособлювала лад, клен – бога Леля, вишня асоціювалася з чарами та дівочою красою, калина – з колядою та народженням світу, смерека символізувала вічне життя та молодість, явір – прадерево й образ юнака. Святими вважали також бузину, терен, яблуню, ялину, сосну, кедр, виноград, черешню, ожину, малину, горіх.

Проте саїнські майстри, як справжні художники, не деталізують породу дерева, а зображують його узагальнено. Вони сприймають дерево символічно та глибоко, а не просто відтворюють справжні обриси. На своїх витинанках О. Салюк і Н. Кушнір розміщують на гілках птахів, богів, людей і Сонце, додаючи своїм творам особливого змісту.

Птахи вважалися посередниками між світом людей і богів, зв'язковими між земним і потойбічним. Вони могли відлітати у Вирій на зимівлю, де, за віруваннями, спілкувалися з богами та душами померлих, які шанували нарівні з божествами [5].

Весняне повернення птахів і принесення ними яєць – головного символу життя в тваринному світі – люди сприймали як священне явище. Птахи символізували оновлення, зв'язок із душами предків і народження нового життя. Крім того, вони були джерелом їжі, що також вважалось Божим даром. На витинанці О. Салюка зображені півні, які уособлюють Сонце – один із ключових символів.

Сонце в його витинанці розташоване на вершині Дерева життя, що надає йому не тільки життєдайну, а й світотворчу функцію. Верхня частина дерева символізує небесний і божественний світ, середня – світ людей і тварин, а коріння – підземний рівень, де мешкають риби, плазуни, а згодом і душі померлих, коли почали ховати покійників у землю. Таким чином, Сонце на вершині дерева стає як володар небес і всесвіту, справжнє Божество [4].

Квіти у саїнських витинанках є символами народження нового життя, вони є узагальненими. Порівнюючи художні розписи, у витинанках квітів зображено значно менше.

Досить рідко зустрічається у витинанках зображення фігур людей, як і у вишивці, художньому розписі стін. Але майстри широко у своїх композиціях відтворюють оточуючий світ у вигляді рослинного, геометричного орнаментів.

У витинанках майстри також зображали дохристиянських богів, напівбогів та духів. Мистецтво витинанки села Саїнки можна впевнено вважати центром, в якому в великому об'ємі зберіглася стародавні українські культурні надбання [6].

У часи потепління політичного клімату наприкінці ХХ століття в Україні стали відроджуватись забуті народні традиції, в тому числі відновився розвиток народного декоративно-прикладного мистецтва. Це особливо позначилось на мистецькому

витинанковому осередку в селі Саїнки, який і без того мав потужний творчий потенціал. Одним із найвизначніших витворів цього періоду стала витинанка О. Салюка «Берегиня», що символізувала повернення до давньоукраїнської форми богині.

Ця витинанка створена з одного аркушу паперу з використанням лише дзеркальної симетрії. Попри простоту техніки, вона містить складне символічне зображення: Берегиня постає у вигляді Дерева життя. Верхівку дерева увінчує велична голова Богині, а її горизонтально розкинуті руки нагадують силуети тварин. На тлі Берегині проглядається ще одна постать, а на гілках парами розташовані загадкові істоти, можливо, духи.

Фігура Берегині має сенс особливого символізму, виглядає не просто, як декоративний елемент. Вона символізує образ Всесвіту.

Мистецтву витинанки села Саїнки вдалося залишитись класичним, саме таким, як воно народилось в прадавні часи, а західноєвропейська академічність і натуралізм не змогли змінити образи традиційних витинанок.

Витинанки села Саїнки знову й знову змушують нас звертатись до своїх витоків, до багатовікової культури, звичаїв та вірувань українського народу, до творчого потенціалу, якій формує наш світогляд. Саме тому мистецтво витинанки має займати важливе місце в освітньому процесі підготовки майбутніх вчителів технологій.

Список використаних джерел:

1. Марущак О. В., Савчук І.В. Формування духовно-матеріальної культури учнів старшої школи засобами гончарства. *Science, research, development. Pedagogy. №3: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції.* (30.03.2018-31.03.2018, Rotterdam (The Netherlands) / Роттердам (Голандія). Warszawa, 2018. 156 с. С. 69-72.

2. Савчук І.В., Тихолаз Д.В. Виховання художньо-естетичного смаку школярів засобами мистецтва писанкарства. *Сучасні технології підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій, педагогів професійної освіти і фахівців образотворчого та декоративного мистецтва: теорія, досвід, проблеми: збірник наукових праць.* О.В. Марущак (голова) та [ін.]. Вінниця: ТОВ «Меркьюрі-Поділля», 2020. Вип. 2. С. 109-112.

3. Красильникова І.В., Марущак О.В., Огороднік К.І., Шовкалюк А.В. Форми організації навчально-пізнавальної діяльності вихованців гуртка української народної вишивки. *Проектування змісту і технологій художньо-графічної підготовки та художньо-творчої діяльності здобувачів вищої освіти (студентів) і молодих учених: збірник наукових праць / С.Д. Цвілик (голова) [та ін.].* Вінниця: тов «Меркьюрі-Поділля», 2023. Вип. 2. С. 125-131.

4. Дерево життя. *Народне мистецтво.* Київ, 2002, № 3-4. С. 60-61.

5. Гуляєва Н.Ю. Витинанка : Практичні рекомендації для вчителів та витинкарів-початківців. Вінниця : ТВП Книга-Вега, 2008. 48 с.

6. Вербицька З., Калашник Н. Витинанки. Тернопіль: Підручники і посібники, 2007. 112 с.